

Nikša Minić

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli,
Ured za studente i obrazovne programe
Preradovićeva 1, HR-52100 Pula
niksa.minic@gmail.com

Posjet Muamara Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. lipnja 1977.: bliskosti u gledištima i neslaganja u metodama

Izvorni znanstveni rad | Original scientific paper
UDK 327(491.1:612)“1977”
DOI 10.32728/h2021.06
Primljeno | Received: 14. I. 2021.

Izvadak

Posjet Muamara Gadafija Jugoslaviji u lipnju 1977. bio je njegov drugi posjet toj zemlji. S obzirom na jačanje političke i ekonomske suradnje i česte susrete šefova država i vlada dviju zemalja tijekom kojih je potvrđena bliskost gledišta o mnogim pitanjima iz međunarodnih odnosa, ovaj je susret u tisku predstavljen kao kontinuitet kontakata između prijateljskih i nesvrstanih zemalja. U trenutku posjeta dinamika događaja na međunarodnoj sceni uvjetovala je da libijski i jugoslavenski šef države razmijene mišljenja i stavove o aktualnim međunarodnim pitanjima koja su se izravno doticala Jugoslavije i Libije.

Excerpt

Muammar Gaddafi's visit to Yugoslavia in June 1977 was his second visit to the country. Given the strengthening of political and economic cooperation and the frequent meetings of the heads of state and government of the two countries during which the closeness of views on many issues in international relations was confirmed, this meeting was presented in the press as a continuity of contacts between friendly and non-aligned countries. At the time of the visit, the dynamics of events on the international scene conditioned the Libyan and Yugoslav leaders to exchange opinions and views on current international issues that directly affected Yugoslavia and Libya.

Ključne riječi: Brijuni, Pokret nesvrstanih zemalja, Libija, Jugoslavija, Tito, Gadafi, detant, arapsko-izraelski sukob, rog Afrike, Beogradski sastanak KESS-a

Key words: Brijuni islands, Non-Aligned Movement, Libya, Yugoslavia, Tito, Gaddafi, détente, the horn of Africa, CSCE meeting in Belgrade

Uvod

U Libiji se 1. rujna 1969. dogodila radikalna politička promjena kada je Udruženje slobodnih vojnih časnika izvelo državni udar kojim je ukinuta monarhija i uspostavljena Libijska Arapska Republika. Prozapadni režim kralja Idrisa zamijenjen je novim protuzapadnim režimom pukovnika Muamara Gadafija.¹ Revolucionarno vijeće, vrhovno političko tijelo nastalo nakon revolucije, objavilo je slogan „sloboda, jedinstvo i socijalizam“, pod kojim su najavljene duboke i korjenite političke i socioekonomske promjene u unutarnjoj i vanjskoj politici Libije. Nova vlast u Tripoliju obavijestila je predstavnike diplomatskih misija da ne traži priznanje od država koje su imale diplomatske kontakte sa starim režimom, ali kasnija diplomatska aktivnost Revolucionarnoga vijeća ukazuje na nedosljednost u odnosu na tu obavijest, kao u slučaju Jugoslavije, ali i drugih socijalističkih zemalja čiju je pomoć priželjkivao i očekivao režim pukovnika Gadafija.²

Jugoslavija je odnose s Libijom počela izgrađivati od samih početaka njezine neovisnosti (1951.). Prije proglašenja neovisne Kraljevine Libije Beograd je u UN-u podržao zahtjev i pravo libijskoga naroda na samoopredjeljenje. Diplomatski odnosi na razini poslanstava uspostavljeni su 1955., a na razini veleposlanstva 1963. godine. Stalno jugoslavensko diplomatsko predstavništvo u Libiji je otvoreno 1960., a libijsko u Jugoslaviji 1965. godine.³ Međutim, nakon uspostave diplomatskih odnosa s režimom kralja Idrisa, politička suradnja je i dalje značajno zaostajala iza privredne suradnje. Tijekom posljednjih godina Idrisova režima počela se u Tripoliju među libijskim dužnosnicima izražavati želja o unaprjeđenju političke suradnje Jugoslavije

1 Muamar Gadafi rođen je 1942. u beduinskoj obitelji u pustinji nedaleko od Sirta, grada u kojem je završio osnovnu školu. Srednju školu pohađao je u Sebhi, malenome libijskom trgovačkom gradu, gdje se počeo susretati s idejama koje će utjecati na njegov kasniji politički razvoj. U Sebhi je imao redovit pristup Glasu Arapa, televizijskim vijestima emitiranim iz Kaira, a većina njegovih učitelja dolazila je iz Egipta, što je pogodovalo njegovu upoznavanju s tekovinama Egipatske revolucije i arapskim nacionalizmom. Počinje biti politički aktivan te se bavi distribucijom proturežimskih pamfleta i organizacijom političkih demonstracija. Zbog toga je morao napustiti Sebhu i nastaviti svoje obrazovanje u Misurati, trećem najvećem gradu u Libiji, ujedno i kozmopolitskom urbanom okruženju. Poslije završetka srednje škole i kratkoga studija povijesti na libijskom sveučilištu, upisao je 1963. Kraljevsku vojnu akademiju u Bengaziju, a iako tada službeno nije pripadao nijednom političkom pokretu, nastavio se samostalno politički obrazovati čitajući političke teorije Michela Aflaqa te biografije Sun Jat Sena, Mustafe Kemala Atatürka i Abrahama Lincolna te knjige o Egipatskoj i Francuskoj revoluciji. Nakon završetka vojnoga obrazovanja u kolovozu 1965., poslan je u travnju 1966. u Veliku Britaniju na dodatno vojno usavršavanje. Tijekom idućih devet mjeseci polazio je tečaj engleskoga jezika u Beaconsfieldu, tečaj za instruktora signalista Armijskoga zračnog korpusa u Bovington Campu i tečaj za instruktora signalista pješništva u Hytheu. Potom se vratio u Libiju, na dužnost u vojnu bazu u Bengaziju. Vidi: Ronald Bruce St. John, *Libya From Colony to Revolution*, Oxford 2012., 135–139.

2 Péter Szilágyi, „The Economic and Social Controversies of the Monarchical Libya and the Libyan revolution“, *Ót kontinens*, 1, 2007., 257.

3 „Odnosi Jugoslavije i Libije“, *Jugoslavenski pregled*, 10, 1965., 407.

i Libije.⁴ Ubrzo nakon preuzimanja vlasti u Libiji Muamar Gadafi pozvao je Josipa Broza Tita u službeni posjet Tripoliju, što je jugoslavenski predsjednik naposljetku učinio u veljači 1970., postavši time prvi nearapski državnik koji je posjetio Libiju poslije promjene vlasti.⁵ Jugoslavija se zbog svoje nesvrstane vanjskopolitičke orijentacije i razumijevanja za pitanje Palestine u krizi na Bliskom istoku pokazala kao vrlo prihvatljiv partner za novu vlast u Tripoliju. Članovi Revolucionarnoga vijeća su u prvim službenim izjavama istaknuli da će Libija, u odnosu na Idrisov režim, biti aktivniji sudionik u rješavanju krize na Bliskom istoku, pružati bezrezervnu podršku Palestinskom oslobodilačkom pokretu, a diplomatske odnose s drugim zemljama graditi ovisno o njihovom stavu prema palestinskom pitanju. „Onaj tko podržava palestinsku stvar prijatelj je Arapa, a onaj tko podržava Izrael njihov je neprijatelj“, rekao je u svom govoru u Arapskom kulturnom centru u Tripoliju Salah Bušir, libijski ministar vanjskih poslova.⁶ Jugoslaviji je bilo važno što je novo libijsko vodstvo izrazilo namjeru da održava dobre odnose sa svim zemljama na bazi principa nesvrstanosti, uzajamnoga poštovanja i nemiješanja u unutarnje stvari drugih zemalja.⁷ Titov posjet Libiji 1970., samo četiri mjeseca nakon promjene vlasti, bio je svojevrsni čin izravne podrške novoj vlasti i Muamaru Gadafiju.

U razdoblju između prvoga susreta Tita i Gadafija u Tripoliju 1970. i susreta na Brijunima u lipnju 1977.⁸ značajno je ojačala politička suradnja Jugoslavije i Libije u međunarodnim okvirima, gdje su postojali jednaki pogledi na mnoga međunarodna pitanja (nesvrstana vanjska politika, arapsko-izraelski sukob), ali i različita mišljenja te stavovi o pojedinim temama, ponajviše o definiciji nesvrstane politike i kriterijima prema kojima neka država može postati članicom Pokreta nesvrstanih zemalja. Libija je službeno pristupila Pokretu nesvrstanih zemalja na konferenciji u Kairu 1964., ali je tek promjenom vlasti 1969. počela igrati aktivniju ulogu u Pokretu. Međutim, stavovi o kriterijima za pripadanje politici nesvrstavanja svrstali su Libiju među

4 Arhiv Jugoslavije (dalje: AJ), fond 857, KPR I-2-44/8, Put Josipa Broza Tita u Libiju, 25. – 27. II. 1970., 2. Informativno-politički materijal, Republika Libija, 9.

5 „Srdačan doček u Tripoliju“, *Borba*, 26. 2. 1970., 1.

6 „The Libyan Revolution in the Words of Its Leaders“, *Middle East Journal*, vol. 24, no. 2, 1970., 203-219., 211-212.

7 AJ, fond 857, KPR I-2-44/8, Put Josipa Broza Tita u Libiju, 25. – 27. II. 1970., 2. Informativno-politički materijal, Republika Libija, 5.

8 Josip Broz Tito i Muamar Gadafi međusobno su se susreli sedam puta: u Tripoliju 25. – 27. 2. 1970., u Alžiru 8. 9. 1973., u Beogradu 18. – 23. 11. 1973., u Colombu 18. 8. 1976., u Tripoliju 18. – 21. 1. 1977., na Brijunima 21. – 25. 6. 1977. i u Tripoliju 31. 5. – 3. 6. 1979.

radikalnije članice Pokreta. Režim pukovnika Gadafija smatrao je da kriteriji moraju biti oštriji pa je naglasak stavljan na kvaliteti, a ne na masovnosti Pokreta. Kriterij kvalitete je podrazumijevao da nesvrstana zemlja ne smije imati potpisane ugovore s jednom ili obje supersile, niti strane vojne baze na svom teritoriju. Time su se na libijskom udaru našle Indija, zbog potpisanoga sporazuma sa SSSR-om, te Etiopija i Maroko, zbog prisutnosti američkih vojnih baza. Libijsko je rukovodstvo, zbog manjka iskustva u vođenju državnih poslova, često istupalo radikalnije na planu vanjske politike ne vodeći računa o objektivnim okolnostima u kojima se razvijao suvremeni svijet. Titov prvi posjet Libiji u veljači 1970. bio je dio afričke turneje koju je jugoslavenski predsjednik poduzeo u sklopu priprema za Treću konferenciju nesvrstanih zemalja u Lusaki, koja je bila predviđena za rujun 1970. U sklopu turneje, prije posjeta Libiji, Tito je posjetio egipatskoga predsjednika Gamala Abdela Nasera, koji je jugoslavenskom predsjedniku već tada uputio zamolbu da mladom libijskom rukovodstvu objasni kakva je stvarna međunarodna situacija.⁹ U tom je razdoblju ujedno pospješana i međusobna privredna suradnja, ne samo zbog češćih susreta jugoslavenskoga i libijskoga šefa države nego i zbog susreta predsjednika vlada te predstavnika društveno-političkih i privrednih organizacija objiju zemalja. Nakon 1971. intenzivirane su razmjene privrednih delegacija dviju zemalja koje su uspostavile dugoročniju i sustavniju međusobnu suradnju. Sporazumom o trgovinskoj i ekonomskoj suradnji, potpisanim 7. srpnja 1971., dogovorena je široka gospodarska suradnja uz klauzulu kojom su ugovorne strane priznale jedna drugoj status najpovlaštenije države, kako u pogledu carina i carinskih formalnosti, tako i u pogledu tretiranja brodova za vrijeme boravka u lukama zemalja ugovornica (takse, lučki režim).¹⁰ Libijsko je tržište jugoslavenskoj privredi bilo značajno zbog širokoga plasmana jugoslavenske robe (građevinski materijal, namještaj, tekstilna roba, razne metalne konstrukcije, vozila, strojevi, kemijski proizvodi, cement), ali i za redovno opskrbljivanje jugoslavenskih rafinerija visokokvalitetnom libijskom sirovom naftom.¹¹ Ovakav razvoj međusobne suradnje uzdignuo je Libiju na položaj jednoga od najvažnijih jugoslavenskih ekonomskih partnera u Africi i među zemljama u razvoju. U prilog toj tvrdnji govori podatak da je u jugo-

9 AJ, KPR I-2-44/7, Put Josipa Broza Tita u UAR 23. – 25. 2. 1970., 3. Zabeleške o razgovorima, Zabeleška o nastavku razgovora predsednika Tita i predsednika Nasera i njihovih saradnika, 11.

10 Hrvatski državni arhiv, HR-HDA-1409, Savjet za odnose s inozemstvom Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske, kutija 53, Arapske zemlje 1971., Podsjetnik za razgovor s ambasadorom SFRJ u Libijskoj Arapskoj Republici drugom Borom Rafailovskim, 11. 11. 1971., 1.

11 „Odnosi između Jugoslavije i Libije“, *Jugoslavenski pregled*, 4, 1981., 190.

slavenskoj vanjskotrgovinskoj razmjeni s afričkim zemljama Libija zauzimala drugo mjesto, među zemljama u razvoju četvrto mjesto, dok je prvo mjesto zauzimala po obujmu obavljenih investicijskih radova.¹²

Drugi posjet Muamara Gadafija Jugoslaviji (prvi je bio u studenom 1973.) trajao je od 21. do 25. lipnja 1977. godine. U pratnji supruge Safije i ostalih članova delegacije libijski je vođa 21. lipnja sletio na pulski aerodrom, nakon čega se jahtom „Podgorka“ uputio prema Brijunima. Po dolasku na Brijune za libijske je goste priređena svečana večera u Bijeloj vili. Idućega su dana prema programu posjeta vođeni razgovori između dvojice državnika, a iako je 23. lipnja bio predviđen Gadafijev posjet Splitu, on je naposljetku posjetio Kraljevicu gdje je razgledao brodogradilište u kojem je Tito radio 1925. i 1926., dok je dio libijske delegacije predvođen potpukovnikom Mustafom Karubijem, članom generalnoga sekretarijata Generalnoga narodnog kongresa posjetio Split. Preostala dva dana boravka iskorištena su za boravak na Brijunima i razgovore o različitim temama iz međunarodne političke scene. Poseban program izrađen je za Gadafijevu suprugu Safiju, prema kojem je 23. lipnja bilo predviđeno razgledavanje Pule i posjet jednoj dječjoj ustanovi, a 24. lipnja razgledavanje Postojnske jame. Dnevni tisak iscrpno je izvještavao o tijeku susreta i razgovorima koji su se odvijali između Tita i Gadafija. Posjet je u jugoslavenskom i hrvatskom tisku predstavljen kao kontinuitet kontakata na najvišoj razini između dviju prijateljskih i nesvrstanih zemalja čiji se odnosi povoljno razvijaju u političkoj i ekonomskoj sferi, a zaključeno je da će razgovori na Brijunima dati nove impulse u produbljivanju i proširivanju međusobnih odnosa uz razmjenu mišljenja iz aktualne međunarodne problematike.¹³ Iako je od prošloga susreta dvojice šefova država prošlo samo nekoliko mjeseci, u tom je kratkom razdoblju došlo do dinamičnoga razvoja događaja u svijetu. U trenutku posjeta Muamara Gadafija Jugoslaviji, događaji na međunarodnoj sceni koji su imali jednaku ili barem približno jednaku važnost za Jugoslaviju i Libiju bili su zaoštavanje odnosa na Bliskom istoku i rogu Afrike (Etiopija i Eritreja), stanje unutar Pokreta nesvrstanih nakon Pete konferencije šefova država i vlada nesvrstanih zemalja u Colombu 1976., a uoči Ministarskoga sastanka nesvrstanih zemalja koji se trebao održati u

12 AJ, fond 837, KPR I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 2. Informativni materijal, Beleška povodom predstojeće posete predsjednika Socijalističke Narodne Libijske Arapske Džamahirije, pukovnika Moamera el Gadafija, Informacija o spolnoj i unutrašnjoj politici Libije i jugoslavensko libijskim odnosima povodom posete predsjednika Moamera el Gadafija od 21. – 25. juna 1977., 8.

13 „Gost iz Libije“, *Borba*, 21. 6. 1977., 2; „Bilateral – i ne samo to“, *Vjesnik*, 23. 6. 1977., 3.

Beogradu 1978. te održavanje pripremnoga sastanka Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS) koji se odvijao u Beogradu u trenutku kada je libijski čelnik boravio u Jugoslaviji. Na temelju arhivske građe, literature i dnevnoga tiska pokušat će se utvrditi bliskost stavova i mišljenja jugoslavenškoga i libijskoga šefa države o navedenim međunarodnim procesima koji su bili prisutni u njihovim međusobnim razgovorima.

Kriza na Bliskom istoku

Arapsko-izraelski rat 1967. trajao je šest dana, ali je to bilo dovoljno da Izrael porazi tri arapske vojske (sirijsku, jordansku i egipatsku) te dodatno proširi i učvrsti granice zemlje. Posljedice rata imale su širok utjecaj na daljnja politička kretanja na Bliskom istoku. Unutar Palestinske oslobodilačke organizacije (PLO) je Fatah¹⁴ Jasera Arafata preuzeo do 1970. vodeću ulogu. Sovjetski Savez i socijalističke zemlje, uključujući i Jugoslaviju, prekinule su odnose s Izraelom. Arapski lideri držali su da se poraz iz 1967. mora nekako ublažiti. Stoga su već u srpnju te godine pokrenuli tzv. „Rat iscrpljivanja“, tj. neprestane čarke uz crtu bojišta želeći potaknuti Izrael na pregovore. Međutim, izraelska odmazda po industrijskim postrojenjima u okolici Kaira u konačnici je više štetila Egipćanima. U rujnu 1970. umire Naser, a njegov nasljednik Anvar Sadat počeo je s radikalnim promjenama u egipatskoj vanjskoj politici. Prvo je u srpnju 1972. otkazao gostoprimstvo sovjetskim savjetnicima u Egiptu, a onda je 1973. odlučio pokrenuti Listopadski ili Jomkipurski rat. Taj je rat, u kojem su jugoslavenski tenkovi odigrali značajnu ulogu pri sprječavanju izraelskoga prodora prema Kairu, predstavljao novi vojni poraz za Arape, ali se politički moglo govoriti o pobjedi. U konačnici je taj sukob, osim što je vratio područje Bliskoga istoka u središte svjetskih zbivanja, ponukao arapske zemlje proizvođačice nafte da pomognu Egiptu tako da se po prvi put koriste naftom kao sredstvom pritiska prema Zapadu. Nakon dugo vremena Izrael se našao u diplomatskoj defenzivi. Međutim, Sadat je bio spreman na primirje s Izraelcima i pregovore, pa i priznavanje izraelske države. Godinu dana poslije SAD i Egipt su obnovili diplomatske odnose, a 1975. Kairo je otkazao sporazum o prijateljstvu s Moskvom.¹⁵

14 Palestinska oslobodilačka organizacija po svojoj strukturi obuhvaća niz palestinskih oslobodilačkih pokreta, političkih stranaka i organizacija.

15 Tvrтко Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, Zaprešić 2011., 167-172.

Istovremeno s tim događajima arapske su zemlje uspjele međunarodno izolirati Izrael služeći se pritom Pokretom nesvrstanih kao važnom političkom platformom. Na konferenciji Pokreta u Lusaki 1970. šrilanška je premijerka Sirimavo Bandaranaike objavila, na opće oduševljenje arapskih delegata, kako će Šri Lanka prekinuti diplomatske odnose s Izraelom. Dvije godine poslije, uoči ministarske konferencije nesvrstanih zemalja u Georgetownu, Pokret nesvrstanih odlučio je zabraniti prisustvovanje izraelskim diplomatima i novinarima. Između 1971. i 1973. Kuba i 28 od 32 afričke zemlje raskinule su diplomatske odnose s Izraelom. Na konferenciji Pokreta nesvrstanih u Alžiru 1973. usvojena je dotad najsnažnija protuizraelska rezolucija, prema kojoj je izraelska politika prema Palestini proglašena kolonijalnom. Na ministarskoj konferenciji nesvrstanih zemalja u Limi 1975. cionizam je osuđen kao prijetnja svjetskom miru, a iste godine na XXX. sjednici Opće skupštine UN-a, kao rezultat dogovora nesvrstanih zemalja, donesena je rezolucija UN-a 3379 „Eliminacija svih oblika rasizma i rasne diskriminacije“, prema kojoj je cionizam definiran kao oblik rasizma i rasne diskriminacije. Tom je rezolucijom izraelska politika prema Palestincima izjednačena s aparthejdom u Južnoafričkoj Republici. Pored toga, Pokret nesvrstanih je uvelike pridonio međunarodnom priznanju PLO-a kao legitimne vlade palestinskoga naroda. Nakon što je u Lusaki dogovoreno pružanje materijalne i financijske pomoći PLO-u, ta je organizacija 1975. primljena kao punopravna članica u Pokret nesvrstanih.¹⁶

Poslije Naserove smrti Muamar Gadafi proglasio se nasljednikom i čuvarem njegove panarapske politike te je do sredine sedamdesetih aktivno, ali neuspješno, pokušao postići ujedinjenje s nekoliko arapskih država. Najvažniji pokušaj ujedinjenja bio je s Egiptom. Potpisivanjem Bengazijske deklaracije 2. kolovoza 1972. egipatski i libijski šef države najavili su plan ujedinjenja država kojima su upravljali i to ne poslije 1. rujna 1973. Trebao je to biti početak postizanja Gadafijeva konačnoga cilja, ujedinjenja svih Arapa, ali uskoro su se pojavile nepremostive razlike zbog kojih nije došlo do ujedinjenja već do otvorenoga antagonizma. Najvažnije razlike očitovale su se u načinu vođenja vanjske politike i temperamentu dvojice državnika. Dok je Sadat nastojao voditi politiku pomirenja i arapske solidarnosti, Gadafi je selektivno birao političke partnere u arapskom svijetu i bio otvoreno nepomirljiv prema vladama koje je smatrao neprihvatljivima. U traženju rješenja za palestinsko pitanje Sadat je počeo biti otvoren za pregovore s Izraelom, dok Gadafi nije

¹⁶ Jürgen Dinkel, *The Non-Aligned Movement: Genesis, Organization and Politics (1927-1992)* (dalje: *The Non-Aligned Movement*), Leiden 2018., 191-193.

odustajao od vojnoga rješenja i eliminacije izraelske države. Takve razlike u stavovima utjecale su da Sadat počne smatrati Gadafija mentalno nestabilnim, dok Gadafi više nije bio uvjeren da je Sadat poput svojega prethodnika istinski revolucionar potpuno posvećen rješavanju palestinskoga pitanja. Naposljetku je Libija 1. prosinca 1973. prekinula diplomatske odnose s Egiptom, a Gadafi se svrstao među najžešće kritičare Sadata i egipatske vanjske politike.¹⁷

Samo mjesec dana uoči Gadafijeva posjeta Jugoslaviji 1977., u svibnju je na izraelskim parlamentarnim izborima došlo do pobjede radikalne desne koalicije predvođene strankom Likud i njezinim čelnikom Menachemom Beginom. Ova vlada, za razliku od prethodne, nije pokazivala spremnost za davanje ustupaka Palestincima, što je otežavalo mirovni proces na Bliskom istoku.¹⁸ U odnosima među arapskim zemljama u sporu, Jugoslavija je pridavala izuzetan značaj položaju PLO-a te je smatrala da bi odluke arapskih zemalja donesene na samitu Arapske lige tijekom listopada 1974. u Rabatu, koje su se odnosile na PLO, trebalo u cjelini primijeniti, tj. priznati PLO kao jedinoga legitimnog predstavnika palestinskoga naroda i kao autentičan oslobodilački pokret koji odražava njegove interese. Od snage PLO-a, smatralo se u jugoslavenskom vrhu, njegove unutarnje čvrstine i kohezije u mnogome ovisi jačanje arapskoga fronta. Upravo iz toga razloga ne smije se dopustiti da PLO padne pod utjecaj bilo koje arapske zemlje, niti da te zemlje rješavaju svoje probleme na račun PLO-a.¹⁹ Također je prevladavao stav da takve suprotnosti pothranjuju neki inozemni čimbenici, koji uz oslonac na određene konzervativne snage u arapskom svijetu vide mogućnost jačanja svojega utjecaja i činjenja pritiska na progresivne arapske zemlje u cjelini. Jugoslavija je smatrala da je uloga velikih sila u rješavanju bliskistočne krize vrlo značajna jer kao stalne članice Vijeća sigurnosti one imaju posebnu odgovornost za očuvanje mira i sigurnosti u svijetu.²⁰ Stav je jugoslavenskoga predsjednika bio da se kriza na Bliskom istoku produbljuje zbog izraelskoga opiranja ispunjavanju odredbi rezolucije 242 Vijeća sigurnosti UN-a, a prema kojoj se Izrael trebao povući s okupiranih teritorija nakon

17 Ronald Bruce St. John, *Qaddafi's World Design, Libya's Foreign Policy 1969-1987*, London 1987., 54-57.

18 Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 172.

19 AJ, fond 837, KPR, I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 2. Informativni materijal, Beleška u vezi predstojećeg susreta druga Predsednika sa predsednikom Libije Moamer El Gadafijem, Podsjetnik za razgovore predsjednika Republike sa predsjednikom Gadafijem, 4.

20 Isto, 5-6.

Šestodnevna rata.²¹ Ujedno je smatrao da, ako je zaista zainteresiran za rješavanje krize na Bliskom istoku, SAD mora učiniti pritisak na izraelsku vanjsku politiku.²² Jugoslavenskom rukovodstvu bilo je poznato da Libija nije izmijenila stav prema problemu bliskoistočne krize i rješavanju palestinskoga pitanja, odnosno da rješenje bliskoistočne krize i dalje vidi u oružanoj borbi i likvidaciji Izraela kao države.²³

Rezultati izraelskih parlamentarnih izbora u svibnju 1977. ponukali su Gadafija da u odgovoru na zdravicu jugoslavenskoga predsjednika, pored ostaloga, kaže da se sve više udaljavaju nade i mogućnosti uspostavljanja pravednoga mira na Bliskom istoku. „Kao najbolja potvrda tome je i činjenica da jedan poznati terorist u svijetu Menachem Begin²⁴ preuzima vlast u svojoj zemlji“, zaključio je libijski čelnik. Tijekom zdravice Gadafi je naglasio da na Bliskom istoku ne može biti postignuto rješenje bez bezuvjetnoga povlačenja Izraela s teritorija osvojenoga 1967. i osnivanja palestinske države. Ujedno je potvrdio da je više zainteresiran za rješenje palestinskoga pitanja oružanom borbom, a ne konferencijom jer „predsjednik Tito zna da upravo na ovom mjestu, na ovom teritoriju gdje se mi sada nalazimo Jugoslavija je mogla povratiti, ne putem konferencije, već putem oružane borbe, jer je u stvari putem konferencije taj teritorij bio pod okupacijom.“²⁵

Ipak, Gadafi nije bio sasvim nezainteresiran za rješavanje međunarodnih problema pomoću konferencija, naročito ako bi Libija imala ulogu inicijatora. Nakon što je jugoslavenski predsjednik procijenio da su arapske zemlje, s obzirom na njihove međusobne odnose i stalno vojno jačanje Izraela, u tom trenutku slabije, što bi moglo potaknuti Tel Aviv na nove vojne avanture uz vjerojatnu diplomatsku podršku Carterove administracije, Gadafi je upoznao Tita s libijskom inicijativom za održavanjem samita arapskih zemalja. Njegov dnevni red obuhvatio bi sljedeća pitanja: palestinsko pitanje, povlačenje Izraela s arapskih teritorija okupiranih 1967., rješavanje otvorenih sporova

21 Paweł Bielicki, „The Middle East in Yugoslavia's Foreign Policy Strategy in the 1970s“, *Istorija 20. veka*, 2, 2021., 397-414, 401.

22 Isto, 403.

23 AJ, fond 837, KPR, I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 2. Informativni materijal, Beleška povodom predstojeće posete predsjednika Socijalističke Narodne Libijske Arapske Džamahirije, pukovnika Moamera el Gadafija, Informacija o spoljnoj i unutrašnjoj politici Libije i jugoslovensko-libijskim odnosima, 2.

24 Gadafi je smatrao Begina teroristom zbog pokolja nad civilnim stanovništvom u Deir Jasinu 9. travnja 1948., u kojem su sudjelovali pripadnici izraelske paravojne organizacije Irgun, čiji je zapovjednik bio Menachem Begin.

25 AJ, fond 837, KPR, I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 5. Govori i zdravice, Odgovor predsjednika Gadafija na zdravicu predsjednika Tita, 2-3.

među arapskim zemljama, odnosno njihovo zamrzavanje ako se ne nađe prihvatljivo rješenje, problem Zapadne Sahare²⁶ te stvaranje zajedničkoga tržišta arapskih zemalja (po uzoru na Europsku ekonomsku zajednicu). Tito se složio s inicijativom smatrajući je dobrom, ali je izrazio mišljenje da bi bilo bolje da se dnevni red postavi uže, a pitanja na širi način.²⁷ Glavni motiv libijske inicijative i cilj samita bilo bi poboljšanje odnosa između arapskih zemalja. Gadafi je rekao da je važno postići da se odnosi između arapskih zemalja poboljšaju, da ojača njihova solidarnost, da se nađe neki izlaz iz problema odnosno da se sporovi, koji se ne mogu tada razriješiti, zamrznu. Promjena vlade u Izraelu sigurno će imati za posljedicu da će situacija u čitavoj regiji postati još opasnija. Zbog svega toga potrebno je da arapske zemlje utvrde zajedničke stavove, da se bolje pripreme za sve mogućnosti.²⁸ Tito je dodao da bi se na tom samitu moglo govoriti o opasnosti koja proizlazi za Libiju zbog koncentracije egipatskih snaga na njezinim granicama. Naime, libijski je čelnik obavijestio jugoslavenskoga predsjednika da Egipat koncentrira određene snage (jačine jedne divizije i više) na granici prema Libiji, što je jugoslavenskoga predsjednika iznenadilo, ali ga nije spriječilo da zaključi da će se Egipat teško upustiti u agresiju na Libiju, pogotovo zbog toga što, kako je smatrao, Sovjeti ne bi stajali skrštenih ruku ako bi do toga došlo.²⁹ Gadafi je upoznao Tita i s informacijom da je inicijativa Libije za samitom naišla na dobar odaziv velike većine arapskih zemalja. Odbio ju je samo Egipat, koji je naveo da smatra kako situacija nije takva da bi ga trebalo održati. Irak je inicijativu odbio sa sličnom motivacijom kao i Egipat, naglasivši da bi tom samitu trebalo dati drugačiji okvir, naime da bi se trebao baviti, prije svega, ekonomskim pitanjima. Maroko je prihvatio samit uvjetno, a pristanak bi Rabat potvrdio ako se kao posebna točka dnevnoga reda izbacilo pitanje Zapadne Sahare i stavi pitanje odnosa Maroka i Alžira, što bi pak bilo neprihvatljivo Alžiru.³⁰

26 Španjolska prekomorska provincija Španjolska Sahara stekla je neovisnost 14. studenoga 1975. i odmah se našla između teritorijalnih presizanja Maroka i Mauretanijske. Prije stjecanja neovisnosti dio stanovništva kolonije osnovao je u lipnju 1973. Narodnu frontu za oslobođenje Sagúe el Hamre i Río de Oro (Frente Popular de Liberación de Sagúe el Hamra y Río de Oro – Frente Polisario). Ne smatrajući se ni Marokancima ni Mauretancima, proglasili su 27. veljače 1976. Demokratsku Arapsku Republiku Saharu (DARS). Libija i Alžir financijski i materijalno pomagali su Polisario, a dobre veze s Frontom održavala je i Jugoslavija.

27 Isto, 3. Zabeleške o razgovorima, Zabeleška o razgovorima Predsednika SFR Jugoslavije Josipa Broza Tita i pukovnika Moamera el Gadafija, generalnog sekretara Generalnog narodnog kongresa Libijske Arapske Narodne Socijalističke Džamahirije, održanim u Bijeloj vili na Brionima 22. VI. 1977., 1-3.

28 Isto, 7.

29 Isto, 2-3.

30 Isto, 7-8.

Libijski šef države se potom zainteresirao za trenutno stanje jugoslaven-
sko-egipatskih odnosa. Tito je rekao da je odbio u siječnju te godine posjetiti
Egipat. „Egipatski rukovodioci znaju da je došlo do izvjesnog zahlađenja u
našim odnosima, ma da ja smatram da su ti odnosi snošljivi. Nedavno sam
poslao zamjenika saveznog sekretara za inostrane poslove Mojsova sa poru-
kom predsjednicima Egipta, Sudana i Etiopije. Na moj prijedlog i sugestije
je predsjednik Sadat odgovorio dosta arogantno, nije ih prihvatio, ali možda
razmišlja o tome.“, opisao je Tito svoje viđenje egipatsko-jugoslavenskih
odnosa, međutim nije pojasnio kakve je točno upute slao Sadatu.³¹ Gadafi je
potom otkrio karte i zamolio jugoslavenskoga predsjednika da utječe, prije
svega, na Egipat i Irak da prihvate tu inicijativu Libije. Tito je odgovorio da
bi on možda mogao poslati u tom smislu neku poruku tim zemljama. Libijski
šef države je prenio egipatski pogled na odnose s Jugoslavijom te istaknuo da
Sadat često igra na kartu odnosa između Egipta i Jugoslavije i želi prikazati
da su ti odnosi dobri, nepromijenjeni, da on ima punu podršku jugoslavenske
vlade i drugih progresivnih snaga u svijetu, nesvrstanih zemalja, te da nije
skrenuo s pozicija nesvrstaniosti. Potom je ponovno inzistirao da Tito utječe
na Sadata da se postavi konstruktivnije prema inicijativi Libije za samit, na
što je jugoslavenski predsjednik primijetio da vjeruje kako bi njegova poruka
izazvala određeni odgovor Egipta i Iraka, ali nije precizirao kakav.³²

Govoreći dalje o situaciji na Bliskom istoku, libijski šef države je rekao
da je možda najopasniji manevar Egipta i inzistiranje Sirije da se Palestinci
usmjere k Ženevskoj konferenciji³³. Naglasio je da bi na takvoj konferenciji
Palestinci morali biti glavni faktor, na što je Tito dodao da je to razumljivo,
jer se radi o njihovoj zemlji koja im je oteta. Gadafi je također napomenuo
da bi Libija i Jugoslavija morale utjecati na Palestince da ostanu pri stavu da
imaju samostalnu delegaciju u ovim pregovorima.³⁴ Libijskoga gosta je k tome
interesiralo je li Jugoslavija pozvana da sudjeluje na Ženevskoj konferenciji,
na što je jugoslavenski šef države odgovorio da je postojala ideja da se u radu

31 Isto, 7.

32 Isto, 8-9.

33 Ženevska konferencija, održana u prosincu 1973., bila je pokušaj rješavanja arapsko-izraelskoga sukoba na osnovama rezolucije 338 Vijeća sigurnosti UN-a, donesene nakon završetka Listopadskoga rata. Konferenciji su nazočili generalni tajnik UN-a, predstavnici SAD-a i SSSR-a te ministri vanjskih poslova Egipta, Jordana i Izraela. U kontekstu razgovora između Tita i Gadafiya radi se o pokušaju oživljavanja Ženevske konferencije koje se naposljetku nije dogodilo.

34 AJ, fond 837, KPR, I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafiya Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 3. Zabeleške o razgovorima, Zabeleška o razgovorima Predsednika SFR Jugoslavije Josipa Broza Tita i pukovnika Moamera el Gadafiya, generalnog sekretara Generalnog narodnog kongresa Libijske Arapske Narodne Socijalističke Džamahirije, održanim u Bijeloj vili na Brionima 22. VI. 1977., 4.

konferencije angažiraju i neke nesvrstane zemlje te da je u tom kontekstu spominjana Jugoslavija, ali da Beogradu nije upućen službeni poziv ni s jedne strane. Potom je Gadafi opet pokazao sklonost organiziranju konferencije i rekao da Libija ima konkretan prijedlog koji će, po uvjerenju libijskoga rukovodstva, biti prihvaćen od svih arapskih naroda, ali ne i od svih arapskih vlada. Taj bi prijedlog bio sljedeći: zahtjev potpunoga i bezuvjetnoga povlačenja Izraela sa svih arapskih teritorija okupiranih u ratu 1967.; kada dođe do takvoga povlačenja, tada treba sazvati konferenciju, sličnu Ženevskoj konferenciji, između Palestinaca i Izraelaca uz sudjelovanje i ostalih međunarodnih čimbenika, kao što su SAD i SSSR. Konferencija bi bila slična razgovorima između SAD-a i Vijetnama te bi najvjerojatnije dugo trajala. Jedan od libijskih prijedloga bio bi da na toj konferenciji sudjeluje i jedna nesvrstana zemlja, tj. Jugoslavija. Gadafi je smatrao da kada bi se Izrael povukao s teritorija okupiranih 1967., više ne bi bilo problema između njega i arapskih zemalja čiji su teritoriji dotada bili okupirani te bi tada morao pregovarati s Palestincima. I u slučaju toga prijedloga Gadafi se zanimao bi li jugoslavenski predsjednik mogao opipati puls nekim zemljama, posebno SSSR-u i SAD-u, u vezi s tim njegovim planom, na što je Tito odgovorio potvrdno.³⁵

Etiopija i eritrejsko pitanje

Kapitulacija Italije u rujnu 1943. označila je završetak talijanskoga kolonijalizma u Eritreji, Somaliji i Libiji, a osobito Etiopiji. Razgovori među saveznicima o budućnosti talijanskih kolonija započeli su tijekom srpnja i kolovoza 1945. na savezničkoj konferenciji u Potsdamu, kada je odlučeno da o njihovoj sudbini raspravlja Vijeće ministara vanjskih poslova velikih sila. To je političko tijelo raspravljalo o statusu talijanskih kolonija na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1946., ali razgovori nisu doveli do rješenja. Mirovnim sporazumom s Italijom 1947. predviđeno je da će, ako Vijeće ministara vanjskih poslova ne donese zajedničku odluku o budućem statusu bivših talijanskih kolonija do 15. rujna 1948., nadležnost preuzeti Opća skupština Ujedinjenih naroda. Nakon niza rasprava, Opća skupština UN-a je u konačnici odbila sovjetski prijedlog o neovisnosti Eritreje i prihvatila američki prijedlog o federaciji s Etiopijom koji je uobličen u rezoluciji UN-a 2. prosinca 1950., a federacija je službeno proglašena 15. rujna 1952. godine. Nakon desetljetnoga kršenja odredbi rezolucije

³⁵ Isto, 7-8.

UN-a, akta o karakteru federacije i eritrejskoga Ustava, vlast u Adis Abebi konačno je anektirala Eritreju 14. studenoga 1962., pretvorivši je u jednu od etiopskih provincija. U trenutku aneksije njezini su se protivnici već nalazili u inozemstvu, gdje su 1960. bili osnovali Eritrejsku oslobodilačku frontu (ELF), a 1961. započele su i prve borbe. Promjena režima u Adis Abebi 1974., odnosno svrgavanje cara Hailea Selasija i dolazak na vlast Derga,³⁶ vojnoga savjeta predvođenoga pukovnikom Mengistuom Haileom Mariamom, nije dovela do promjene odnosa prema Eritreji.³⁷ U travnju 1976. Haile Mariam je proglasio marksizam-lenjinizam službenom ideologijom Etiopije, čime se odavalo da je orijentacija Adis Abebe na Kinu i Jugoslaviju prekinuta, američka vojna pomoć otkazana, a Sovjeti postali glavni saveznici.³⁸ Ipak, Sovjetima nije odgovaralo što je Derg vodio neprekidni rat u Eritreji, poglavito zato što su i vodstva ELF-a i Eritrejske narodnooslobodilačke fronte (EPLF) bila marksistički orijentirana. Međutim, povećavanje pritiska na Hailea Mariama i EPLF da se pronade rješenje mirnim putem nije imalo nikakva učinka. Sovjetsko stajalište po kojem bi Eritreja, uz visok stupanj autonomnosti, trebala ostati dijelom Etiopije, nije bilo prihvatljivo ni za jednu ni za drugu stranu.³⁹

Zbivanja na rogu Afrike sredinom sedamdesetih godina Jugoslaviji su odgovarala bez obzira na to što su dotadašnji odnosi s Etiopijom bili dobri i što je car Haile Selasije 1954. bio prvi strani šef države koji je posjetio Jugoslaviju poslije 1948. Etiopski car je prema jugoslavenskom gledištu bio feudalni vladar sklon suradnji sa Sjedinjenim Američkim Državama, s kojima je 1953. potpisao vojni sporazum, a na etiopskoj visoravni američki radari i prislušni uređaji nadzirali su promet Crvenim morem.⁴⁰ Pored toga, razvoj situacije na rogu Afrike (Etiopija i Eritreja) sve je više uvjeravao jugoslavensko rukovodstvo o međusobnoj povezanosti i ovisnosti postojećih i novih kriznih žarišta, što je situaciju na širem području Afrike i na Bliskom istoku činilo još složenijom i opasnijom.⁴¹ Jugoslavenski je stav bio da su izbijanjem ovih žarišta ugrožene mnoge tekovine oslobodilačke borbe arapskih i afričkih zemalja s naglaskom na očuvanje nezavisnosti, suvere-

36 *Derg* na geezu znači vijeće, odbor.

37 Semere Haile, „The Origins and Demise of the Ethiopia-Eritrea Federation“, *A Journal of Opinion*, 15, 1987., 10-15.

38 Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 91.

39 Westad, *Globalni Hladni rat*, 316.

40 Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 90-91.

41 AJ, fond 837, KPR, I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 2. Informativni materijal, Beleška u vezi predstojećeg susreta druga Predsednika sa predsednikom Libije Moamer El Gadafijem, Podsjetnik za razgovore predsjednika Republike sa predsjednikom Gadafijem, 1.

niteta i teritorijalnoga integriteta, kao i prava svake zemlje da slobodno odlučuje o pravcima svojega unutrašnjeg razvoja. Postojala je opravdana bojazan jugoslavenske strane da ovakav razvoj situacije i poticanje konfliktnih odnosa među afričkim zemljama otvara mogućnost da šire afričko područje postane poligon blokovskoga nadmetanja i interesa. Samim time, smatralo se u Beogradu, ozbiljno su se dovodili u pitanje odnosi među afričkim zemljama, što je moglo imati ozbiljne posljedice na Pokret nesvrstanosti, jer afričke zemlje čine njegov značajan dio. Udaljavanje pozornosti i angažiranja svih zemalja od osnovnih problema kao što su Bliski istok i dekolonizacija predstavljalo je za Jugoslaviju jedan od najvažnijih problema koji su mogli uslijediti novonastalim razvojem događaja. Situacija u Etiopiji zabrinjavala je Jugoslaviju jer „radi se o sudbini ne samo Etiopije, odnosno njene revolucije, već i o uticaju koji ta revolucija može da ima na kretanja na ovom području.“⁴²

Tito je u razgovorima s Gadafijem ocijenio da etiopska revolucija označava progresivan pravac kretanja kojim je ukinuta reakcionarna srednjovjekovna monarhija. „Kada gledam sada što se zbiva u Etiopiji, kada gledam kakav je odnos prema Libiji, sjetim se da su se uvijek u svim revolucijama, od Francuske pa do Oktobarske revolucije, negativne reakcionarne snage uvijek okomile na takve revolucije.“, objašnjavao je zabrinuto jugoslavenski predsjednik libijskom gostu. Bio je to razlog da Jugoslavija bez razmišljanja pomogne Etiopiji slanjem poprilične količine oružja. Tito je, gotovo pa na inzistiranje jugoslavenskoga ministra vanjskih poslova Miloša Minića, prenio Gadafiju informaciju kako je poslije etiopske revolucije u Beogradu boravila delegacija iz Adis Abebe s kojom je jugoslavensko rukovodstvo vodilo razgovore i o eritrejskom pitanju. Iako je jugoslavenski predsjednik izrazio mišljenje kako je federacija najbolji način rješavanja eritrejskoga pitanja, Etiopljani se s time nisu složili već su rekli da će Eritreja dobiti autonomiju poput ostalih pokrajina. Etiopska delegacija došla je u posjet Jugoslaviji i u proljeće 1977., ovoga puta na čelu s potpredsjednikom Atnafuom Abateom, ali i tada je njihov stav o Eritreji ostao nepromijenjen. Tito je Gadafiju iznio da mu se čini da Etiopija vjeruje u oružano rješenje eritrejskoga pitanja, tj. da želi prisiliti Eritrejce da idu na razgovore i prihvate autonomiju, a dodao je kako će Jugoslavija i dalje savjetovati etiopsko rukovodstvo da ide na mirne pregovore s Eritrejom i da

---

⁴² Isto, 2.

ustpostave federaciju.⁴³ Jugoslavensko je rukovodstvo bilo svjesno da Libija podržava revolucionarni režim u Etiopiji, ali i eritrejske pokrete, unatoč tomu što je protiv secesije već za rješenje eritrejskoga pitanja na federalnoj osnovi i u okviru jedinstvene etiopske države.⁴⁴ Minić je tijekom razgovora upitao libijskoga čelnika za mišljenje o jugoslavenskim stavovima o eritrejskom pitanju, ali i da razjasni libijske stavove i namjere o situaciji u Etiopiji i eritrejskom pitanju.

Gadafi je priznao da je Libija u velikoj mjeri odgovorna za osnivanje eritrejskoga pokreta, odnosno za njegovo obučavanje i naoružavanje. Libijski je cilj, s kojim je upoznato novo etiopsko rukovodstvo, bio preko oslobodilačkoga pokreta Eritreje „proširiti plamen revolucije po čitavoj Etiopiji“, odnosno rušenje režima Hailea Selasija.⁴⁵ Gadafi nije bio u dobrim odnosima s etiopskim carem. Primjerice, u svibnju 1973., uoči samita Organizacije afričkoga jedinstva, Libija je javno osuđivala Etiopiju što stoji na putu aspiracijama eritrejskoga naroda i inzistirala je da se sjedište OAJ-a preseli u Kairo ako Etiopija ne raskine političke odnose s Izraelom.⁴⁶ Situacija se, objašnjavao je Gadafi, izmijenila nakon ostvarivanja cilja, tj. promjene vlasti u Adis Abebi. Tada je libijsko rukovodstvo od čelnika oslobodilačkoga pokreta Eritreje tražilo da pruži podršku revolucionarnim promjenama u Etiopiji, čak i da prihvati članstvo u novoj vladi. Međutim, oslobodilački pokret Eritreje nije prihvatio libijske zahtjeve i njegovi su vođe nastavili zahtijevati odcjepljenje i stjecanje potpune neovisnosti. U međuvremenu je Haile Mariamov režim pokrenuo vojne operacije na području Eritreje, što je, zbog velikoga broja ljudskih žrtava, dovelo do udaljavanja mogućnosti za vođenje pregovora. Gadafi je tvrdio da je na libijsku inicijativu Haile Mariam prihvatio otvaranje pregovora te kako se sada čeka pristanak rukovodstva oslobodilačkoga pokreta Eritreje. Što se tiče libijskoga gledišta o eritrejskom pitanju, uzimajući u obzir dotadašnji razvoj događaja, Gadafi je potvrdio da su libijski stavovi

43 Isto, 3. Zabeleške o razgovorima, Stenografske beleške sa razgovora Predsednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Josipa Broza Tita i generalnog sekretara Generalnog narodnog kongresa Libijske Arapske Narodne Socijalističke Džamahirije pukovnika Moamer el Gadafija, održanih 22. juna 1977. godine u 17.50 časova u Beloj vili na Brionima, 6–8.

44 Isto, 2. Informativni materijal, Beleška povodom predstojeće posete predsednika Socijalističke Narodne Libijske Arapske Džamahirije, Informacija o spoljnoj i unutrašnjoj politici Libije i jugoslavensko-libijskim odnosima, 5.

45 Isto, 3. Zabeleške o razgovorima, Stenografske beleške sa razgovora Predsednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Josipa Broza Tita i generalnog sekretara Generalnog narodnog kongresa Libijske Arapske Narodne Socijalističke Džamahirije pukovnika Moamer el Gadafija, održanih 22. juna 1977. godine u 17.50 časova u Beloj vili na Brionima, 12.

46 Andargachew Tiruneh, *The Ethiopian Revolution 1974–1987. A transformation from an aristocratic to totalitarian autocracy*, New York 1993., 31.

identični jugoslavenskima i kako treba ići u smjeru postizanja kompromisnoga rješenja, tj. rješavanja eritrejskoga pitanja u okviru federalnoga sustava.⁴⁷

Pokret nesvrstanih

Splet međunarodnih kriza u drugoj polovici šezdesetih godina doveo je do marginalizacije Pokreta nesvrstanih, ali se ujedno u Beogradu počeo stvarati stav da je potrebno obnoviti i proširiti nesvrstanu politiku. Održavanje Treće konferencije u Lusaki 1970. oživjelo je Pokret i označilo veliku pobjedu za jugoslavensku diplomaciju.⁴⁸ Konferencija u Alžiru 1973. okupila je delegacije iz 75 zemalja, uglavnom predvođene šefovima država ili vlada. U odnosu na prethodne konferencije, u Alžiru je bilo značajno više sudionika, a prisutan je bio i Kurt Waldheim, glavni tajnik UN-a. U roku od nekoliko godina nakon održavanja konferencije u Alžiru, Pokret nesvrstanih se etablirao kao međunarodna organizacija posvećena promociji i zaštiti interesa zemalja Trećega svijeta u međunarodnim odnosima.⁴⁹ U izvještaju jugoslavenske delegacije o radu Pete konferencije nesvrstanih zemalja u Colombu 1976. istaknuto je da se nesvrstanost potvrdila kao jedan od najdinamičnijih faktora u borbi za demokratizaciju međunarodnih odnosa, stvarnu neovisnost naroda i država te za novi međunarodni ekonomski poredak. Snažnim apostrofiranjem protublokovske suštine politike nesvrstavanja i njezina otpora svim snagama imperijalizma i strane dominacije uopće, zaokružena je cjelovita koncepcija nesvrstavanja kao aktivne politike koja istovremeno odbacuje poredak zasnovan na sili, podčinjavanju i eksploataciji te teži uspostavljanju pravednijih odnosa zasnovanih na ravnopravnoj suradnji svih zemalja. Tako su onemogućeni pokušaji da se nesvrstana politika jednostrano definira bilo samo kao politika tzv. Trećega svijeta usmjerena protiv imperijalizma i kolonijalizma, bilo kao politika koja se vezuje za socijalističke zemlje odnosno de facto za jedan vojno-politički blok, što su bili kubanski i vijetnamski stavovi.⁵⁰

47 AJ, fond 837, KPR I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 3. Zabeleške o razgovorima, Stenografske beleške sa razgovora Predsednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Josipa Broza Tita i generalnog sekretara Generalnog narodnog kongresa Libijske Arapske Narodne Socijalističke Džamahirije pukovnika Moamer el Gadafija, održanih 22. juna 1977. godine u 17.50 časova u Beloj vili na Brionima, 12-14. Situacija na rogu Afrike dodatno će se zakomplicirati već sljedećega mjeseca (srpnja 1977.), kada će napadom Somalije na Etiopiju započeti Ogadenski rat.

48 Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 66-73.

49 Dinkel, *The Non-Aligned Movement*, 132-133.

50 AJ, fond 837, KPR I-4-a/26, Konferencija nesvrstanih u Colombu 1976., 11. Komentari i ocjene konferencije, Izvještaj o radu V konferencije šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja, 9.

Međutim, na konferenciji u Colombu 1976. je upravo Kuba izabrana za domaćina idućega samita, što su mnogi smatrali opasnom odlukom. Iako se činilo da je kubanski vođa Fidel Castro prigrlio nesvrstavanje na konferenciji u Alžiru 1973., znakovi da je politika Havane daleko od jugoslavenske ideje politike nesvrstavanja bili su uvelike prisutni. Na kongresu KP Kube 1975. kubanski je vođa nedvosmisleno istaknuo da je kubanska vanjska politika jasno utemeljena na nerazrušivom prijateljstvu sa Sovjetskim Savezom.⁵¹ Istovremeno je u drugoj polovici sedamdesetih Kuba prolazila kroz razdoblje revolucionarnih uspjeha i porasta ugleda u dijelu zemalja Trećega svijeta, a posljedično tomu i unutar Pokreta. Velik broj afričkih država podupirao je kubansku ulogu u Africi, napose u Angoli i Etiopiji. Na krilima tih uspjeha Kubanci su pokazali da imaju ozbiljan plan vezati Pokret nesvrstanih zemalja uz Sovjetski Savez i socijalistički lager.⁵²

Stav je jugoslavenskoga rukovodstva bio da bilo kakva podjela među nesvrstanim zemljama, a naročito podjela zasnovana na ideološkim razlikama, čini veliku štetu Pokretu. Pored podjela među nesvrstanim zemljama, razvoj političkih događaja u Africi, ali i na širem planu, također su negativno utjecali na akcijsku sposobnost nesvrstanih zemalja da čim prije počnu primjenjivati odluke Pete konferencije nesvrstanih zemalja u Colombu. Ideološka podjela, smatralo se u Beogradu, odgovara upravo interesima raznih vanjskih snaga kojima smeta uloga Pokreta nesvrstanih kao značajnoga faktora razvoja međunarodnih odnosa.⁵³ Iako je Libija isticala privrženost politici nesvrstavanja, štoviše Gadafi je kritizirao Castra na samitu u Alžiru 1973. etiketirajući ga kao sovjetskoga predstavnika, Libija je svojim radikalnim istupanjem i stavovima stvarala poteškoće u postizanju konsenzusa i usuglašavanju stavova nesvrstanih zemalja. Libijski stavovi i istupanja očitovali su se u kritičkom pristupu prema pojedinim nesvrstanim zemljama i traženju uvođenja oštrijih kriterija za članstvo u Pokretu nesvrstanih, iako je ta zemlja i dalje naglašavala interes da surađuje s Jugoslavijom u provođenju odluka iz Colomba.⁵⁴

Razgovore o trenutnoj situaciji unutar Pokreta nesvrstanih pokrenuo je Gadafi, kojega su zanimali stavovi jugoslavenskoga predsjednika o toj temi.

51 Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 86.

52 Isto, 100.

53 AJ, fond 837, KPR I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafiya Jugoslaviji 21.-25.VI. 1977., 2. Informativni material, Beleška u vezi predstojećeg susreta druga Predsednika sa predsednikom Libije Moamer El Gadafijem, Podsjetnik za razgovore predsjednika Republike sa predsjednikom Gadafijem, 9.

54 Isto, 2. Informativni material, Beleška u vezi predstojećeg susreta druga Predsednika sa predsednikom Libije Moamer El Gadafijem, Informacija o spoljnoj i unutrašnjoj politici Libije i jugoslovensko-libijskim odnosima, 5; Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 83.

Tito je situaciju opisao kao „rovitu“, s problemima na mnogim stranama. Konkretno je definirao tri problema za koje je smatrao da su upereni protiv jedinstva Pokreta. Prvo, Pakistan je podnio prijedlog za održavanje samita Trećega svijeta, što je u očima Beograda bilo upereno protiv jedinstva nesvrstanih zemalja jer su sve nesvrstane zemlje istovremeno i zemlje Trećega svijeta. Tito je naglasio kako je konferencija na vrhu u Colombu već dala jasan odgovor na tu akciju Pakistana. „Mi smo čvrsto uvjereni da bi jedna takva konferencija, kakvu predlaže Pakistan, bila štetna i zato smo joj se odlučno suprotstavili“, objašnjavao je Tito. Drugi problem bio je pokušaj Socijalističke internacionale da prodire u Afriku i među nesvrstane zemlje. U Beogradu su smatrali da je i to upereno protiv jedinstva nesvrstanih zemalja bez obzira na opravdanja koja su stizala iz Socijalističke internacionale kako ne žele konfrontaciju s nesvrstanim zemljama i da su samo ponudili određenim partijama da im se priključe i to na osnovi slobodnoga izbora. Treći problem predstavljali su pokušaji da se nesvrstane zemlje dijele na progresivne i reakcionarne. Iako je Tito priznao da je točno da među nesvrstanimima ima i zemalja s reakcionarnim režimom, naglasio je kako osnova očuvanja jedinstva nesvrstanih zemalja počiva na usvojenim principima s kojima su se složile sve nesvrstane zemlje, progresivne i reakcionarne, te dodao da je djelovanje nesvrstanih zemalja na navedenim principima uvijek bilo uspješno. U dužem izlaganju svojega odgovora jugoslavenski je predsjednik naglasio da nesvrstane zemlje moraju nastupati jedinstveno prema imperijalističkim silama da bi zadržale visok stupanj jedinstva i u UN-u te kako će one nesvrstane zemlje koje budu postupale u interesu imperijalizma same sebe dovesti u situaciju da moraju istupiti iz Pokreta. Zbog svega toga ne bi bilo korisno da se sada oštro istupa sa zahtjevima za dijeljenjem nesvrstanih zemalja na progresivne i reakcionarne jer bi to zaista bilo na štetu njihova jedinstva. Tito je istaknuo da se mora nastojati da Šesta konferencija nesvrstanih zemalja bude jedinstvena i da se na njoj odluke donose jedinstveno te da nesvrstane zemlje ne mogu i ne smiju biti rezerva neke velike sile, npr. Sovjetskoga Saveza, već da moraju biti izvan svakih kombinacija velikih sila. „Mi imamo naše probleme i naše interese, o svakom međunarodnom problemu mi moramo imati svoje autentične stavove“, pojašnjavao je Tito.⁵⁵

55 AJ, fond 837, KPR I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 3. Beleške o razgovorima, Zabeleška o razgovorima Predsjednika SFR Jugoslavije Josipa Broza Tita i pukovnika Moamera el Gadafija, generalnog sekretara Generalnog narodnog kongresa Libijske Arapske Narodne Socijalističke Džamahirije, održanim u Bijeljoj vili na Brionima 22. VI. 1977., 10-13.

Pukovnik Gadafi je zatim obavijestio jugoslavenskoga predsjednika da je, čuvši da libijski čelnik ide u Jugoslaviju, iznenada u posjet Tripoliju došao upravo pakistanski premijer Zulfikar Ali Buto, s kojim je Gadafi razmatrao pitanje njegove koncepcije Trećega svijeta koja je uznemirujuće djelovala na jugoslavenskoga predsjednika. Prema Gadafiu, Butu je teško palo da je njegova inicijativa ocijenjena kao napad na jedinstvo nesvrstanih zemalja. On je s tom inicijativom samo želio da se usuglase stavovi zemalja u razvoju o vitalnim ekonomskim pitanjima. Tito je na to odgovorio da zemlje u razvoju već imaju Grupu 77 koja okuplja više od 110 zemalja u razvoju i koja omogućuje da se takva pitanja uspješno razmatraju u tom sastavu. Osim toga, nesvrstane zemlje su taj predmet temeljito razradile na svojim brojnim konferencijama, posebno na posljednjim konferencijama na vrhu u Alžiru i Colombu. U takvim je uvjetima očigledno da ne bi bilo korisno da se stvori nova struktura nesvrstanih, odnosno zemalja u razvoju.⁵⁶

Beogradski sastanak Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji

Za vrijeme Gadafijeva posjeta Jugoslaviji u Beogradu je već započeo pripremni sastanak Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji. Prvi samit KESS-a održan je tijekom srpnja i kolovoza 1975. u Helsinkiju te je predstavljao najveći i najvažniji politički skup skoro svih država i vlada u poslijeratnoj Europi. Cjelokupan proces konferencije u Helsinkiju bio je usko povezan sa sovjetskim nastojanjem da od Zapadnoga bloka zadobije i službeno prihvatanje teritorijalnih i političkih promjena u Europi koje su nastale završetkom Drugoga svjetskog rata, kao i da se time osigura budućnost detanta supersila.⁵⁷ Iako je službeni Beograd podržavao detant supersila, kod jugoslavenskoga rukovodstva postojala je bojazan da naglašena suradnja između SAD-a i SSSR-a u razmatranju svih važnih međunarodnih pitanja ne dovede do njihova sporazumijevanja na račun ostalih zemalja svijeta. U Beogradu se procjenjivalo da bi ti sporazumi bili temeljeni na poziciji sile, međusobno priznatih i uvažavanih interesa te sfera utjecaja koje su počivale na ravnoteži i konsenzusu sile i legitimiteta najmoćnijih.⁵⁸ Tijekom samita u Helsinkiju

⁵⁶ Isto, 13–14.

⁵⁷ Jovan Čavoški, „Čuvajući ‘duh Helsinkija’: Jugoslavija i kontinuitet KEBS-a 1975–1976“ (dalje: „Čuvajući ‘duh Helsinkija’“), *Tokovi istorije*, 1, 2019., 147.

⁵⁸ Dragan Bogetić, „Jugoslovenski nastup na Konferenciji o evropskoj bezbednosti i saradnji u Helsinkiju 1973–1975“, *Istorija 20. veka*, 2, 2016., 137–139.

jugoslavenska je delegacija odigrala aktivnu diplomatsku ulogu u promoviranju dijaloga s predstavnicima oba bloka. Tito je imao intenzivnu i plodnu razmjenu mišljenja s liderima vodećih zemalja Zapada i Istoka, kao i s predstavnicima europskih neutralnih i nesvrstanih zemalja. Jedan od neposrednih ciljeva svih tih susreta, osim predstavljanja jugoslavenskih stavova i mišljenja u vezi sa svim bitnim pitanjima, bila je i namjera da se iskoristi Titov ogroman međunarodni ugled kako bi Beograd dobio priliku da organizira idući sastanak KESS-a.⁵⁹

Proces popuštanja napetosti u Europi predstavljao je jedan od važnih pravaca aktivnosti jugoslavenske politike, a njezino je rukovodstvo beogradskom sastanku, prvom poslije Helsinkija, pridavalo izuzetan politički značaj. Jugoslavija je kao aktivni sudionik KESS-a i kao zemlja domaćin bila vrlo zainteresirana za uspjeh beogradskoga sastanka. Službeni je Beograd polazio od ocjena da je sigurnost u Europi tijesno povezana sa sigurnošću Sredozemlja, stoga se uvijek zalagao za aktivno sudjelovanje sredozemnih arapskih zemalja u razmatranju svih pitanja koja se tiču sigurnosti i suradnje na Sredozemlju. S tim u vezi Jugoslavija se zalagala i za sudjelovanje predstavnika arapskih zemalja, a također je podržavala njihov interes za beogradski sastanak. Jugoslavija je smatrala da će – bude li pitanje Sredozemlja na beogradskom sastanku dobilo značajnije mjesto – to svakako imati odraza i na razvoj bilateralne suradnje sredozemnih zemalja, a pridonijet će i daljem jačanju ideje o održavanju sastanka nesvrstanih sredozemnih zemalja.⁶⁰

U razgovorima o održavanju beogradskoga sastanka KESS-a Tito je napomenuo da bi trebalo pojačati akciju da neeuropske sredozemne zemlje budu aktivnije prisutne i angažirane na beogradskom sastanku. Potvrdio je da Jugoslavija stoji pri mišljenju da bi trebalo ojačati napore da se iz Sredozemlja povuku strane flote, što bi bilo u interesu i Libije i Jugoslavije, kao i drugih zemalja toga područja. Gadafi se složio s Titovim stavom da bi jedna od značajnih komponenti detanta trebalo biti i povlačenje stranih flota iz Sredozemlja te je dodao da je svojevremeno razgovarao sa sovjetskim dužnosnicima o problemu povlačenja flota te da mu je rečeno kako je SSSR spreman povući flote ako to napravi i SAD. U tom je kontekstu jugoslavenski predsjednik rekao da treba već sada poduzeti odgovarajuće mjere na pripre-

59 Čavoški, „Čuvajući 'duh Helsinkija'“, 148-149.

60 AJ, fond 837, KPR I-3-a/69-18, Poseta predsjednika Libije Moamera el Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 2. Informativni material, Beleška u vezi predstojećeg susreta druga Predsjednika sa predsjednikom Libije Moamer El Gadafijem, Podsjetnik za razgovore predsjednika Republike sa predsjednikom Gadafijem, 9.

mnom dijelu beogradskoga sastanka KESS-a, kako bi bilo pozitivno riješeno pitanje pozivanja neeuropskih sredozemnih zemalja na jesenski sastanak.⁶¹ To je pitanje naposljetku bilo uspješno riješeno tako da im je omogućeno da sudjeluju na plenarnim sjednicama i u radnom tijelu za Sredozemlje, a bila im je otvorena mogućnost da sudjeluju i u drugim tijelima ako je za to bilo potrebe.⁶² Naposljetku, Libija, poput ostalih sredozemnih arapskih zemalja, nije sudjelovala na beogradskom sastanku KESS-a. Naime, iako je smatralo vrlo važnom prisutnost sredozemnih zemalja – a posebno sjeverne Afrike – na beogradskom sastanku KESS-a vidjevši u tome pitanje njihove sigurnosti, libijsko je rukovodstvo sudjelovanje na konferenciji KESS-a u Beogradu uvjetovalo prisutnošću Izraela i PLO-a.⁶³

Uzimajući u obzir da su pripreme za održavanje beogradskoga sastanka KESS-a vođene u trenutku zaoštavanja odnosa između SAD-a i SSSR-a, bez čijega bi sudjelovanja bila upitna budućnost beogradskoga sastanka, Jugoslavija je pod svaku cijenu željela izbjeći takav ishod. U svrhu uspješnosti beogradskoga sastanka jedna od instrukcija bilo je i ignoriranje zemalja koje su nastojale iskoristiti jugoslavensko predsjedanje KESS-om za svoje ciljeve.⁶⁴ Imajući na umu kontekst jugoslavenske želje za uspješnim održavanjem beogradskoga sastanka KESS-a, Libija se zbog svojih radikalnih stavova prema rješenju palestinskoga pitanja i pogoršanih odnosa sa SAD-om tijekom sedamdesetih godina u očima jugoslavenskoga rukovodstva svrstala među destabilizirajuće čimbenike koji su mogli naštetiti jačanju europske komponente jugoslavenske nesvrstane politike.

Zaključak

Za posjeta libijskoga šefa države Jugoslaviji vođeni su razgovori s jugoslavenskim predsjednikom radi razmjene mišljenja i stavova o aktualnim događajima u međunarodnim odnosima. Razvoj događaja na međunarodnoj sceni uvje-

61 Isto, 3. Zabeleške o razgovorima, Zabeleška o razgovoru Predsednika SFR Jugoslavije Josipa Broza Tita i pukovnika Moamera el Gadafija, Generalnog sekretara Generalnog narodnog kongresa Libijske Arapske Narodne Socijalističke Džamahirije, održanom 23. VI. 1977. godine na ŠB „Galeb“, na povratku iz Kraljevice za Brione, 1-2.

62 Čavoški, „Čekajući Evropu u Beogradu“, 184.

63 AJ, fond 837, KPR I-3-a/69-18, Poseta predsednika Libije Moamera el Gadafija Jugoslaviji 21. – 25. VI. 1977., 2. Informativni material, Beleška u vezi predstojećeg susreta druga Predsednika sa predsednikom Libije Moamer El Gadafijem, Informacija o spoljnoj i unutrašnjoj politici Libije i jugoslovensko-libijskim odnosima, 6.

64 Čavoški, „Čekajući Evropu u Beogradu“, 177.

tovao je da razgovorima dominiraju teme o situaciji i zaoštavanju odnosa na Bliskom istoku i rogu Afrike, o stanju unutar Pokreta nesvrstanih nakon Pete konferencije Pokreta u Colombu 1976. te o održavanju pripremnoga sastanka Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji u Beogradu.

Krizi na Bliskom istoku posvećeno je najviše vremena tijekom razgovora dvojice državnika. Razgovori su pokazali da su jugoslavensko i libijsko stajalište o rješavanju palestinskoga pitanja identični, tj. da treba podržati PLO kao jedinoga legitimnog predstavnika palestinskoga naroda. U prilog tomu govori i činjenica da je Beograd podržavao odluku samita Arapske lige iz 1974., a Tripoli je podržavao inicijativu da Palestinci imaju samostalnu delegaciju u Ženevi. K tome, zajednički je stav bio i da se Izrael mora povući s teritorija okupiranih u ratu 1967. Jugoslavensko je rukovodstvo smatralo da je faktor arapskoga jedinstva jedan od najvažnijih u rješavanju krize na Bliskom istoku, stoga je Tito bio voljan podržati Gadafijevu inicijativu za održavanjem samita arapskih zemalja s ciljem poboljšavanja odnosa među njima. Prijedlog libijskoga čelnika države bio je u suprotnosti sa stavovima koje je iskazivao u prošlosti, ali i tijekom samoga posjeta, a koji su bili usmjereni na rješavanje palestinskoga pitanja oružanim putem. Gadafi je zbog što uspješnijega odaziva na održavanje samita arapskih zemalja tražio Titovo posredovanje kod egipatskoga predsjednika Sadata kako bi se nadvladali loši odnosi s Libijom i utjecalo na egipatsko sudjelovanje na tom samitu. Pored toga, Gadafi je inzistirao i na Titovu posredovanju kod Amerikanaca i Sovjeta u povodu još jedne libijske inicijative o održavanju konferencije koja bi bila posvećena rješavanju palestinskoga pitanja. To pokazuje da je Gadafi bio svjestan ugleda jugoslavenskoga predsjednika i snage njegove riječi u međunarodnim odnosima te je to pokušao iskoristiti za vlastite ciljeve.

Eritrejsko je pitanje obilježilo razgovore o situaciji na rogu Afrike, a stavovi o njegovu rješavanju bili su kod obje strane identični, u smislu da treba ići u postizanje dogovora u okviru federalnoga sustava. Podjele među nesvrstanim zemljama zabrinjavale su jugoslavensko rukovodstvo u cjelini i osobito jugoslavenskoga predsjednika. Stoga u razgovorima na tu temu Tito nije bio spreman prihvatiti Gadafijevo pravdanje inicijative pakistanskoga premijera Buta o organiziranju samita zemalja Trećega svijeta, naročito dok je trajala ozbiljna kubanska kampanja o preusmjeravanju Pokreta nesvrstanih prema Sovjetskom Savezu i socijalističkom lageru. Stoga je jugoslavenski predsjednik morao podsjećati libijskoga šefa države da je važno zadržati

jedinstvo nesvrstanih zemalja radi što uspješnije predstojeće konferencije nesvrstanih u Havani.

Pitanje sudjelovanja neeuropskih sredozemnih i nesvrstanih zemalja na beogradskom sastanku KESS-a bilo je od velike važnosti za Jugoslaviju i Libiju zbog uzajamnoga interesa o povlačenju stranih flota iz Sredozemlja kao čimbenika unaprjeđenja sigurnosti i suradnje na Sredozemlju. Međutim, jugoslavensko je rukovodstvo, kojemu je cilj bio jačanje europske komponente nesvrstane politike, svrstalo Libiju u problematične čimbenike zbog stavova o Izraelu, ali i loših odnosa sa SAD-om.

U konačnici, iako su u cjelini razgovori između jugoslavenskoga i libijskoga šefa države pokazali da postoji velika bliskost u mišljenjima i stavovima o aktualnim međunarodnim događajima te da je Tito bio spreman podržati libijske inicijative o rješavanju palestinskoga pitanja, pokazali su i da je jugoslavenski predsjednik morao podsjećati libijskoga šefa države na realnost međunarodnih odnosa, ali i da Jugoslavija nije bila spremna podržavati libijske stavove ako su predstavljali opasnost za neke od jugoslavenskih vanjskopolitičkih ciljeva.

Sažetak

Nakon promjene vlasti u Libiji 1969. i dolaskom Muamara Gadafija na čelo zemlje, započinje razdoblje snažnije i svestranije političke i ekonomske suradnje Jugoslavije i Libije. Jačanju političke suradnje pridonijela je bliskost gledišta o mnogim međunarodnim pitanjima, a jačanju gospodarske suradnje češće razmjene privrednih delegacija. U trenutku posjeta libijskoga šefa države Jugoslaviji, aktualni događaji u međunarodnim odnosima bili su zaoštravanje odnosa na Bliskom istoku i rogu Afrike, stanje unutar Pokreta nesvrstanih nakon konferencije u Colombu 1976. te održavanje pripremnoga sastanka Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji u Beogradu. Razgovori su pokazali da su jugoslavensko i libijsko stajalište o rješavanju palestinskoga pitanja identični, tj. da treba podržati Palestinsku oslobodilačku organizaciju kao jedinoga legitimnog predstavnika palestinskoga naroda. Eritrejsko pitanje obilježilo je razgovore o situaciji na rogu Afrike. Stavovi o rješavanju toga pitanja bili su identični, u smislu da treba ići u postizanje dogovora u okviru federalnoga odnosa Eritreje i Etiopije. Podjele među nesvrstanim zemljama zabrinjavale su jugoslavensko rukovodstvo u cjelini i osobito jugoslavenskoga predsjednika, stoga je morao podsjećati libijskoga gosta, čija je politika također bila dijelom tih podjela, da je najvažnije zadržati jedinstvo nesvrstanih zemalja. Pitanje sudjelovanja neeuropskih sredozemnih i nesvrstanih zemalja na beogradskom sastanku KESS-a bilo je od velike važnosti za Jugoslaviju i Libiju, ali jugoslavensko rukovodstvo nije blagonaklono gledalo na libijsko uvjetovanje stavovima o Izraelu i PLO-u. U konačnici,

iako su u cjelini razgovori između jugoslavenskoga i libijskoga šefa države pokazali da postoji velika bliskost u mišljenjima i stavovima o aktualnim međunarodnim događajima, otkrili su i da Jugoslavija nije bila spremna podržavati libijske stavove ako su predstavljali opasnost za pojedine jugoslavenske vanjskopolitičke ciljeve.

La visita di Muammar Gheddafi in Jugoslavia 21 – 25 giugno 1977: similitudini nei punti di vista e disaccordi nei metodi

Riassunto

Con il cambio di potere in Libia e l'ascesa di Muammar Gheddafi, inizia un periodo di collaborazione politica ed economica più forte e diversificata tra la Libia e la Jugoslavia. A rafforzare la collaborazione politica fu anche la vicinanza nei punti di vista su numerose questioni internazionali mentre quella economica fu supportata da uno scambio più frequente di delegazioni economiche. Al momento della visita del presidente libico alla Jugoslavia, gli avvenimenti internazionali del momento erano contrassegnati da rapporti sempre più tesi nel Vicino Oriente e nel Corno d'Africa, dalla situazione all'interno del Movimento dei paesi non allineati in seguito alla conferenza di Colombo del 1976 e lo svolgimento della riunione preparatoria per la Conferenza sulla sicurezza e sulla cooperazione in Europa tenutasi a Belgrado. Lo scambio di opinioni rivelò che l'atteggiamento jugoslavo e libico sulla soluzione della questione palestinese era lo stesso ossia che bisognava appoggiare l'OLP quale unico rappresentante legittimo del popolo palestinese. La discussione sulla situazione in essere nel Corno d'Africa fu incentrata sulla questione dell'Eritrea. Entrambi i paesi mantennero lo stesso atteggiamento nei confronti di tale situazione ritenendo che si dovesse raggiungere un accordo entro i limiti del rapporto federale tra Eritrea ed Etiopia. L'intera dirigenza jugoslava e in special modo il presidente jugoslavo, erano preoccupati dalle divisioni tra i paesi non allineati e fu necessario quindi far presente all'ospite libico, la cui politica contribuiva a tali divisioni, che l'obiettivo più importante era quello di mantenere l'unità dei paesi non allineati. La questione della partecipazione dei paesi mediterranei non europei e dei paesi non allineati alla riunione della CSCE di Belgrado fu di grande importanza sia per la Jugoslavia sia per la Libia, ma la dirigenza jugoslava non vedeva di buon occhio le condizioni libiche dettate dall'atteggiamento verso l'Israele e l'OLP. In conclusione, anche se in linea di massima il dialogo tra il presidente jugoslavo e libico fece trasparire un'opinione affine sulle questioni e sugli atteggiamenti nei confronti degli avvenimenti internazionali dell'epoca, esso rivelò anche che la Jugoslavia non era pronta ad appoggiare la posizione libica qualora rappresentasse una minaccia per determinati obiettivi della politica estera jugoslava.

Muammar Gaddafi's visit to Yugoslavia on 21-25 June 1977: similarities in views and disagreements in methods

Abstract

After the change of government in Libya and establishing Muammar Gaddafi as the head of the country, a period of stronger and more comprehensive political and economic cooperation between Yugoslavia and Libya begins. The closeness

of views on many international issues contributed to the strengthening of political cooperation, and the more frequent exchange of economic delegations to the strengthening of economic cooperation. At the time of the Libyan head of state's visit to Yugoslavia, current events in international relations were deteriorating relations in the Middle East and the Horn of Africa, the situation within the Non-Aligned Movement after the 1976 Colombo conference and the CSCE preparatory meeting in Belgrade. The talks showed that the Yugoslav and Libyan positions on resolving the Palestinian question are identical, i.e. that PLO should be supported as the only legitimate representative of the Palestinian people. The Eritrean issue was the main point of the talks on the situation within Africa. The views on resolving this issue were identical in the sense that an agreement should be reached within the federal relationship between Eritrea and Ethiopia. Divisions among non-aligned countries worried the Yugoslav leadership in general and the Yugoslav president in particular, so he had to remind the Libyan guest, whose policies were also part of those divisions, that the most important thing was to maintain the unity of non-aligned countries. The issue of the participation of non-European Mediterranean and non-aligned countries in the Belgrade meeting of the CSCE was of great importance for Yugoslavia and Libya, but the Yugoslav leadership did not look favourably on Libyans conditioning the stance towards Israel and PLO. Finally, although the talks between the Yugoslav and Libyan heads of state showed that there was great closeness in opinions and views on current international events, they also found that Yugoslavia was not ready to support Libyan positions if they posed a threat to certain Yugoslav foreign policy goals.